

Derleme

YAŞLI İSTİSMARI VE İHMALİNE YÖNELİK SOSYAL HİZMET MÜDAHALESİ VE YAKLAŞIMLARI

Sayra LOTFİ¹ ORCID ID: 0000-0003-3352-0152

ÖZET

Yaşlanan nüfusun artması durumuna paralel olarak yaşlı istismarı ve ihmali sorununda da artışın meydana geldiği bilinmektedir. Bu duruma ek olarak, yaşlı bireye sahip ailelerde toplum temelli bakım organizasyonlarına artan ilginin de doğal bir sonucu olarak yaşlı istismarı ve ihmali sorunu gündeme gelmekte, bu sorun alanına müdahale etme noktasında sosyal hizmet uygulamasına duyulan ihtiyaç belirginleşmektedir. Yaşlı istismarı ve ihmali, farklı toplumlar tarafından çoğunlukla göz ardı edilen bir tabu olmaya devam etmektedir. Yaşlılara karşı istismar ve ihmali, yaşlıları fiziksel, ruhsal, ekonomik ve sosyal yönden tehdit eden toplumsal bir sorundur fakat tüm toplumu ilgilendiren bir sorun olmasına rağmen toplumun ilgisinden uzak bir şekilde kişisel bir olgu olarak kabul edilmektedir. Bu çalışma, yaşlı istismarı ve ihmali konusundaki kavramsal ve kuramsal çerçevede gerçekleştirilebilecek sosyal hizmet uygulamalarını ve mesleki müdahaleleri açıklamayı amaç edinen derleme bir çalışmadır. Çalışmada, öncelikle yaşlı kavramı bağlamında yaşlı istismarı ve ihmali kavramına değinilmiş, yaşlı nüfusu etkileyen aile içi şiddet ile ilgili ulusal ve uluslararası araştırmalar, teori, politika ve uygulamaların gelişimine yer verilmiş, istismar ve ihmali ile ilişkili gerçekleştirilebilecek sosyal hizmet müdahaleleri, sosyal hizmet kuram ve yaklaşımları çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hizmet, Yaşlılık, Yaşlı İstismarı, Yaşlı İhmali

Review

SOCIAL WORK INTERVENTION AND APPROACHES FOR ELDER ABUSE AND NEGLECT

ABSTRACT

It's known that elder abuse and neglect have been increasing in accordance with the increasing elderly population. In addition to this, the issue of elder abuse and neglect is on the agenda as a natural consequence of the growing interest in community-based care organizations for families that have been elderly individuals. Therefore, the requirement of social work practice in the point of intervention to this issue has become more obvious. Elder abuse and neglect remain to be taboo, which often has been ignored by different societies. Abuse and neglect against the elderly is a social problem that threatens the elderly physically, psychologically, economically, and socially. However, It has been regarded as an individual phenomenon, far from the interest of the community, even though it is a problem that concerns the whole community. This study aims to explain social work practices and professional interventions that can be carried out within the conceptual and theoretical framework of elder abuse and neglect. In this study, elder abuse and neglect are explained primarily in the context of the definition of the elderly. National and international research on domestic violence affecting the elderly population, and the development of theories, policies, and practices have been included in this study. In conclusion, social work interventions related to abuse and neglect have been evaluated within the framework of social work theories and approaches.

Keywords: Social Work, Elderly, Elder Abuse, Elder Neglect

¹ Dr. Öğr Üyesi., İstanbul Medipol Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, slotfi@medipol.edu.tr
Makale Geliş Tarihi/Received: 27.06.2020, Makale Kabul Tarihi/Accepted: 12.10.2020.

1. GİRİŞ

Yaşlılığı ele alırken, çoğunlukla yaşlılığın fizyolojik boyutu ölçüt olarak alınmaktadır ve kronolojik olarak 65 yaş üstü bireyler yaşlı olarak kabul edilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), yaşlılığı sınıflandırırken 65-74 yaş arasını genç yaşlı, 75-84 yaş arasını yaşlı, 85 yaş ve üzerini ise ileri yaşlı olarak sınıflandırmaktadır (DSÖ, 1984:8-9). Bu sınıflandırma bireylerin doğumlarından itibaren geçirdikleri zaman zarfı olan kronolojik yaşlanmayı işaret eder niteliktedir. Toplumsal olgu olarak kronolojik yaşlanmanın sınırı, 65 yaş ve üstünde olan bireylerin yaşlı kabul edilmesi şeklindedir fakat bireylerin yaşlanma süreçlerini sadece kronolojik olarak ele almak, bu olguya dar açıdan yaklaşmak olmakla beraber; kronolojik yaşlanma olgusunun daha geniş ölçekte psikolojik, sosyal ve ekonomik açılardan da incelenmesi önem arz etmektedir (Kalınkara, 2014: 9). Bu sebeple yaşlılık kavramı kronolojik, psikolojik, fizyolojik ve toplumsal açıdan çok boyutlu incelenmelidir.

Erikson'a göre insan, yaşamı boyunca sekiz gelişim döneminden geçmektedir (Gürses ve Kılavuz, 2011:155). Bu gelişim evrelerinde her bir evre bir önceki evreden etkilenerek oluşmakta ve aynı zamanda bir sonraki evreye hazırlık niteliği taşımaktadır (Kalınkara, 2014:1). Erikson'a göre, yaşlılık uzunca bir yaşam koşuşturması ve hedeflerin gerçekleşmesi sonucu kişisel bütünlüğün oluştuğu bir dönem olduğu gibi, yaşam bağlarının zayıfladığı, yaşamı anlamlı kılamamanın sonucu olarak umutsuzluğun yaşandığı bir dönem de olabilmektedir (Öz ve Svift, 2002:8). Bireyler, yaşam evrelerinde sürekli bir değişim halindedirler ve yaşlılık dönemi de gelişim evrelerinden biridir. Nitekim yaşlanma ve yaşlılık kavramları birbirlerinden farklı anlamları ifade etmektedir. Yaşlanma, her bir canlı için anne rahminde döllenme ile başlayan ve bireylerin yaşam bulgularını yitirene kadar süren, yani ölümle beraber sonlanan, biyolojik bir süreçtir (Pehlivan ve Karadakovan, 2013:385). Yaşlılık ise, bireylerin biyopsikososyal açıdan iyilik hallerini tam anlamı ile gerçekleştirememeleri, sistem içerisinde var olan rol ve yeteneklerinde kayıplar yaşamaları gibi pek çok sorunu beraberinde getiren bir kayıplar dönemidir (Gülen vd., 2013:394). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) yaşlılığı, bireyin sosyal çevreye uyumunun azalması olarak tanımlamakta ve yaşlılığın başlangıcını 65 yaş olarak belirtmektedir (WHO, 1999:11). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre ülkemizdeki yaşlı nüfusun diğer yaş gruplarındaki nüfusa göre hızlı bir artış gösterdiği belirtilmekte ve 2018'de %8,8 olan yaşlı nüfus oranının 2023 yılında %10,2'ye yükselebileceği, böylesi bir durumda Türkiye'nin "çok yaşlı nüfuslu" ülkeler arasında yer alabileceği öngörülmektedir (TÜİK, 2018:1).

Yaşlı nüfus oranında görülen bu hızlı artış, yaşlıların karşılaşmış oldukları güçlüklerle ve sorun alanlarına ilişkin bakış açısında da değişime sebebiyet vermektedir. Böylesi bir durumda özellikle yaşlı bireylerin sayısındaki artışa bağlı olarak bu bireylerin yaşamış oldukları sorunlar daha fazla kişiyi ilgilendirir hale gelmektedir. Bu sorunlardan biri de yaşlı istismarı ve ihmaldir. Dünya Sağlık Örgütü yaşlı istismarının; ciddi yaralanmalar, hastalıklar, üretkenlik kaybı, izolasyon ve umutsuzluğun önemli bir nedeni olduğunu belirtmekte, bunun bir insan hakkı ihlali olduğunu vurgulamakta ve yaşlı istismarına karşı koymak ya da bu sorunu azaltmak

adına pek çok sektörün ortak bir zeminde bulunduğu multidisipliner bir yaklaşımın gerekliliğinin altını çizmektedir (WHO, 2002a:3). Yaşlı yetişkinlerin istismar ve ihmaline çözüm üretmek için multidisipliner bir yaklaşımın gerekli olduğu doğru olmakla birlikte, sosyal hizmet uzmanlarının benzersiz rolleri ve uygulama becerileri sebebiyle disiplinler arası ekiplerde ekibin diğer üyelerinin genellikle sosyal hizmete yöndikleri bilinmektedir (Donovan ve Regehr, 2010:174). Bu noktada yaşlı istismarı ve ihmali ile mücadelede sosyal hizmet bilim ve mesleğinin ve bu mesleğin uygulayıcıları konumundaki sosyal hizmet uzmanlarının önemli bir role sahip olduğunu söylemek mümkündür.

İstismar edilen ve ihmal edilen yaşlılarla çalışan sosyal hizmet uygulayıcılarının, yaşlı istismarının ve ihmalinin risk faktörleri, semptomları, istismar edilen yaşlıların değerlendirilmesinde ve müdahalesinde önemli olabilecek durumsal ve / veya sosyokültürel faktörler ile ilgili bilgi sahibi olması gerekmektedir. Buna ek olarak, sosyal hizmet uzmanlarının mağdur, fail veya her ikisiyle de aynı anda bir müdahale planı geliştirmesinin önemli olduğu görülmektedir. Tüm bunları gerçekleştirme noktasında sosyal hizmet uzmanlarına bir bakış açısı sunabilmek adına yaşlı istismarı ve ihmali kavramlarının tanımlanmasının, bu konuya yönelik kavramsal ve kuramsal çerçevenin sunulmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

2. YAŞLI İHMALİ VE İSTİSMARI

Dezavantajlı gruplardan biri olan yaşlıların günümüzde sıklıkla maruz kaldıkları durum yaşlı istismarıdır. İhmal ve istismar, gelişmişlik düzeyi fark etmeksizin küresel bir sorun olarak birçok ülkede karşımıza çıkmaktadır. Yaşlı ihmal ve istismarının dünya genelinde yaygın olarak karşımıza çıkması, bu durumun toplumsal değerler ya da ülkelerin gelişmişlik düzeyi ile ilgili olmadığını ve evrensel bir problem olduğunun kanıtı durumundadır (Lök, 2015:150).

Yaşlı istismarı ilk kez 1970'li yıllarda Amerika'da gündeme gelmiştir (Artan, 2013:38). Her ne kadar yaşlı istismarı ilk kez 1970'lerin sonunda ortaya çıksa da savunmasız durumdaki yaşlılara yardım etmeye yönelik resmi çabalar en az yirmi yıl önce başlamıştır (Wolf, 2003:238). Amerika Birleşik Devletleri'nde 1962 yılında Sosyal Güvenlik Yasası'na Kamu Refah Değişiklikleri'nin eklenmesiyle kendi işlerini yönetemeyen, ihmal edilen veya sömürülen, fiziksel ve/veya zihinsel sınırlamaları olan kişiler için koruyucu hizmetler sağlamak üzere eyaletlere ödeme yapılmasının onaylanması, yaşlı istismarının resmi olarak tanınmasına zemin hazırlamıştır (Teaster vd., 2010:8).

Uluslararası Yaşlı İstismarı Önleme Ağı (2009), yaşlı istismarını: "Güven beklentisinin olduğu herhangi bir ilişkide, yaşlı bir kişide zarar veya sıkıntıya neden olacak nitelikte tek bir kez gerçekleşen veya tekrarlanan bir eylem veya uygun eylemin eksikliği" olarak tanımlamaktadır (WHO, 2002b:126-127). Farklı bir tanımda ise yaşlı istismarı; yaşlının bakıcısı veya yaşlı kişinin bakımına bağlı olduğu kişi (her zaman olmasa da genellikle akrabası) tarafından yaşlı kişiye karşı uygulanan, sistematik ve sürekli devam eden istismar olarak tanımlanmaktadır (Cloke, 1983:2).

Araştırmalar, yaşlı bireylerin çoğunlukla kendi evlerinde ve yakınları tarafından istismara maruz bırakıldıklarını ortaya koymaktadır (Moyer, 2013:485). Bu noktada yaşlı istismarını doğru bir şekilde tespit etmenin önemli olduğunu belirtmekte fayda vardır ancak bunun oldukça zor bir süreç olduğunu da ifade etmek gerekmektedir. Nitekim istismarın özellikle yaşlıların yakınları ve güvendikleri kişiler tarafından gerçekleştiriliyor olması bu durumun önemli bir etkenidir (Cooper vd., 2008:283).

Türkiye'deki yaşlı bireyler, genellikle yaşlılık dönemlerini kendi evlerinde geçirmek istemektedirler. Yaşlı istismarına ilişkin görüşler sosyal ve kültürel bir olgudur. İnsan davranışları farklı toplumlarda farklı biçimlerde şekillenmektedir. İnsanların bağımsız bir yaşam sürdürdüğü bireyci bir toplumda, yaşlılar fiziksel olarak acı çekmedikçe, ihmal eden davranışları bildirmeyebilmektedir. Böyle bir toplumda yalnızlık ve marjinalleşme kavramları, yaşlı bakımının sosyal ve kültürel bir ahlak olarak tanındığı gelişmekte olan ülkelerle aynı olmayabilmektedir. Özellikle çocukları dikkat etmedikleri taktirde yaşlı kişi duygusal hale gelebilmekte ve alınganlık yapabilmekte, yavaş yavaş sorun yönetme kabiliyetleri konusunda olumsuz bir durum içerisine sürüklenebilmektedir. Benzer şekilde, sosyal etkileşim de eşit derecede önemli bir ihtiyaçtır ve eğer bundan mahrum kalırlarsa yaşlılarda duygusal sorunlar ortaya çıkabilmektedir.

Küreselleşen dünyada, toplumsal normlar dünyanın birçok bölgesinde hızla değişmektedir (Eşiyok vd., 2004:171). Türkiye'de ve dünyada, yaşlı nüfusun artışı ile birlikte çeşitli sosyal risk unsurlarının da baş göstermesi, yaşlı ihmali ve istismarının günümüzün önde gelen konularından biri olmasına neden olmuştur.

ABD Ulusal Araştırma Paneli'nin yaşlı istismarı ve ihmali riskinin ve yaygınlığının gözden geçirilmesine ilişkin tahminlerine göre, 65 yaş ve üstü 1 ila 2 milyon Amerikalı, bakım ve koruma için bağımlı oldukları bir kişi tarafından yaralanmakta, sömürülmekte veya kötü muamele görmektedir. Kanada'da 65 yaş ve üstü 4000 yetişkin birey ile gerçekleştirilen bir çalışmada ise; araştırma örneklemine dahil edilen 65 yaş ve üzeri bireylerin %7'sinin son 5 yıl içinde çocukları, eşleri veya bakıcıları tarafından duygusal istismara maruz bırakıldıkları, %1'inin fiziksel istismar mağduru olduğu ve %1'inin finansal istismar yaşadıkları bildirilmiştir (Donovan ve Regehr, 2010:174).

Şiddet olgusu ise çağımızda gittikçe artan önemli bir sosyal sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Şiddetin en sık görülen çeşitlerini yaşlı istismarı, eş istismarı ve aile içi şiddet olayları oluşturmaktadır (Sayan ve Durat, 2004:98).

İstismar aile içinde, bir huzurevinde, geriatrik hastanede veya Darülaceze gibi palyatif bakım kurumlarında meydana gelebilmektedir. Yaşlı istismarı fiziksel, psikolojik, cinsel, ekonomik ve hak istismarı şeklinde olabilmektedir. Bahsedilen istismar türleri, yaşlılar üzerinde denetim ve otorite mekanizması oluşturmuş kişiler veya yaşlı ile hiçbir bağı bulunmayan kişiler tarafından gerçekleştirilebilmektedir. Bu kişiler kan bağı olan aile üyeleri, yakınları ya da komşu, gönüllü yardımcı, bakım elemanı, sağlık

personeli, sosyal hizmetler görevlisi veya çevredeki başka görevli kişiler de olabilmektedir (American Psychological Association, 2019).

Yaşlıların istismara maruz kaldığı durumların tespit edilmesi oldukça güçtür. Bu durum, yaşlı bireyin yakınları tarafından istismar durumun üstünün örtülmesi, aile içerisinde istismara maruz kalan yaşlıların ya da bakım ve korunmaya ihtiyacı olan yaşlının durumunu bildirmemesi, bildirmesi durumunda çeşitli şekillerde istismar edileceği korkusu yaşıyor olması gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Yaşlı istismarı vakalarının tespitinde güçlük oluşturan diğer bir durum da, yasal olarak istismar vakalarının bildirilmesi ile ilgili yetersiz bilgilerin bulunması, alandaki sosyal çalışmacıların eksikliği ve kurumlar arası koordinasyonun yetersizliğidir (Artan, 2016:55).

Yaşlılara karşı kötü muamele vakalarının mağdurları çoğunlukla kadınlardan oluşmaktadır ancak bu durumun, yaşlı kadın sayısının daha fazla olmasından mı, yoksa kadın yaşlıların gerçekten erkek yaşlılara göre kötü muamele görme risklerinin daha yüksek olmasından mı kaynaklandığı net olarak belirlenebilir durumda değildir. Bu bulguyu rapor eden çalışmaların çoğunluğu, klinik gözlemlerin üretildiği popülasyon tabanını doğru bir şekilde değerlendirme yolundan yoksundur (National Research Council, 2003:60).

Yaşlı bireylere yaklaşım sorunlarından birisi de yaşlı ihmalidir. Yaşlı ihmali, yaşamın devam ettirilmesinde gerekli temel gereksinimlerden yaşlıyı mahrum etmek olarak tanımlanabilir. Yaşlı ihmalinin varlığını gösteren durumlar;

- Yaşlının kişisel bakımı ya da giyinmesine yardım etmede yetersizlik,
- Yaşlının fiziksel, sosyal ve ruhsal gereksinimlerini sağlamada yetersizlik (yaşlının tedaviyi reddettiği durumları içermez),
- Yaşlının can güvenliğini tehdit edecek zararlardan yaşlıyı korumada yetersizlik,
- Yaşlının bakımına gerekli hassasiyet ve özen göstermede yetersizlik şeklinde olabilmektedir (Akdemir vd., 2008:72).

İhmal/terk etme davranışı da büyük bir istismar şeklidir. Belki de yaşlı istismarının en şiddetli ve aşırıya kaçan biçimi, zulümleri ve suç boyutunda saldırıları içermektedir. Yaşlı istismarının tüm biçimleri artmaktadır ve bu nedenle yaşlı istismarı akademisyenler, yöneticiler ve politika yapımcılar için bir endişe konusu olmalıdır. Bu sorun hem beklenen yaşam süresinin hem de nüfustaki yaşlı insanların oranının arttığı mevcut dünyada çok önemlidir (Khan ve Bhat, 2018:29).

Yaşlılara karşı istismar, ihmal ve şiddet oldukça sık görülmektedir. Genellikle bildirim yapılmadığı için istismarın yapısını ve kapsamını ortaya çıkarmak adına gerekli istatistiksel rakamlara erişilememektedir. İnsan hakları uygulamalarına ilişkin ülke raporlarında yer alan sonuçlara göre yaşlılar; kendilerine karşı işlenen sosyal, psikolojik ve ekonomik olma üzere çeşitli suçların artması nedeniyle kendilerini koruma altında ve güvencede hissetmemektedirler. Yaşı kaç olursa olsun tüm insanlar istismar, ihmal ve sömürü olmadan yaşamlarını sürdürme hakkına sahiptir. Tek

kaygının artan yaşam ömrü olmadığı, artan yaşam ömrüne anlamlı bir hayat ekleyerek sağlıklı ve istikrarlı bir toplum inşa etmenin öncelikli kaygı olduğu toplum tarafından göz önünde bulundurulmalıdır. Yaşlı istismarı durumu oluştuğunda birçok yaşlı yetişkin şikayetlerini dile getirecek yetenek ve kapasiteye sahiptir ancak çekingenlik, utanç ve korku gibi çeşitli nedenlerle bu durumu birisine anlatmak konusunda isteksizdirler. Hikayelerini anlatmak adına sadece onlar için ulaşılabilir olan sosyal ve toplumsal bir destek olduğunda söz sahibi olmakta ve şikayetlerini dile getirmektedirler. Bu konuşamama durumu, onların bakım görevlileri ve sosyal servis çalışanlarınca zayıf algılanmalarına ve yetkin olmadıklarının düşünülmesine sebep olabilmekte ve yaşlı istismarı bildirildiğinde bunun güvenilirliği sorgulanabilmektedir. Bu durumlar, yaşlı yetişkinlerin istismarı bildirmelerini imkânsız hale getirmese de çok zorlaştırmaktadır (WHO, 2001).

3. YAŞLI BİREYLERE KARŞI İSTİSMAR PREVALANSI

Dünya Yaşlı İstismar Farkındalık Günü (Her yıl 15 Haziran) gibi kampanyalar yaşlı bireylere yönelik istismar olaylarına ilişkin farkındalığı ve bu olayların raporlanmasını artırıcı bir etkiye sahiptir. Bununla birlikte, yetişkinlere, özellikle yaşlı yetişkinlere yönelik istismara karşı bu duyarlılık düzeyi, hala daha çocuk istismarı durumunun gerisinde kalmaktadır. 2007 yılında, Ivan Lewis bu durumu; “Bu ülkedeki (İngiltere) tüm yetişkin koruma rejimine yeniden bir göz atmamız gerekiyor. İnsanların yaşlı bireylerin istismarını da bir çocuğun istismarında olduğu gibi öfkelenedikleri bir durum olarak görmek istiyorum. Ne yazık ki, toplum olarak buna yakın değiliz ama bu kültür değişmeli” şeklinde ifade etmiştir (Gisby ve Butler, 2012:206).

2006 yılına kadar yapılan 49 çalışmada bildirilen prevalansın sistematik incelemesini içeren bir çalışmada, yaşlı insanların %6'sının önemli bir istismarı bildirdiği ve çiftlerin %5,6'sının ilişkilerinde fiziksel şiddete tanık olduğu ortaya konmuştur. Çalışma, dört yaşlı yetişkinden birinin, istismara maruz kalma riski altında olabileceğini ve bu istismarın sadece küçük bir kısmının tespit edilebildiğini belirtmektedir. 2007'de İngiltere'de O'Neill ve O'Keefe (2003:9) tarafından evlerinde ve bakanlığa bağlı kurumlarda yaşayan yaşlı insanların yaşam deneyimlerini ve refahlarını araştırmak için yapılan bir çalışmada yaşlı bireylerin deneyimledikleri istismarın boyutu anlaşılmasına çalışılmıştır. Görüşme yapılan 65 yaş ve üzeri 2100 yetişkinin %2,6'sının, önceki 12 ay içinde bir aile üyesi, arkadaşı veya bakıcısı tarafından kötü muameleye maruz bırakıldığı görülmüştür. Bu duruma komşular ve tanıdıklar dahil edildiğinde ise prevalans %4'e yükselmiştir (Gisby ve Butler, 2012:206).

İstismar, ev ortamındaki yaşlı bireyleri ilgilendiren iki çeşit sosyal problemi içermektedir; aile içi şiddet ve yaşlı istismarı. Yaşlılar için istismarın prevalans oranları, aile içi şiddetin toplam yüzde 2'sini oluşturabileceğini göstermektedir (Home Office, 1993:135). Çocuk istismarı, belki de kendi başına gelenler üzerinde daha az kontrol sahibi olan ve fiilen daha “savunmasız” olan çocuk yaştaki bireyleri korumaya yönelik doğuştan gelen bir refleks nedeniyle daha empatik bir tepki ortaya çıkarma

eğilimi taşımaktadır. Üstelik herkes çocukluk dönemini yaşadığından ötürü onları savunmasızlıklarıyla tanımlamayı daha kolay bulmaktadır. Buna karşılık, belirli bir kapasiteye sahip olan yaşlı bireylerin çoğunlukla yaşamları üzerinde daha fazla kontrol sahibi oldukları ve bu nedenle çocuklara kıyasla daha fazla kendilerini savunabilir oldukları düşünülmektedir. Bu durum, yaşlı istismarının anlaşılmasını zorlaştırıcı bir etki ortaya çıkarmaktadır.

4. YAŞLI İSTİSMARINI ANLAMAK İÇİN KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

Sosyal hizmet uzmanları yaşlanma sürecini ve yaşlı istismarını anlamak için çeşitli teorik yaklaşımları kullanmaktadır. Biyolojik, sosyal ve gelişimsel yaşlanma teorilerine genel bakış, yaşlanma süreci hakkında daha fazla farkındalık sağlamada yardımcı olmaktadır (Hutchison, 2015:23).

4.1. Sosyal yatırım teorisi:

Bu teori, ebeveynlerin çocuklarına küçükken bakmalarını sadece sevgi vermenin yanı sıra yaşlılıklarında kendilerine bakmaları için bir yatırım olarak gördüklerini savunmaktadır. Ebeveynlerin bu yaklaşımı istismara açıktır. Çünkü sosyal yaşamın içinde kalmak isteyen ve kuruma yerleştirilmek istemeyen yaşlılar çocukları için fazla fedakârlık yapabilmektedirler ve bu şekilde duygusal/ekonomik olarak istismar edildikleri ilişkilerine bir şekilde son vermek istemektedirler (Jackson ve Hafemeister, 2013:11).

4.2. Bakıcı stresi teorisi:

Bakıcı stresi teorisi, yaşlı istismarını açıklamada en yaygın kullanılan gerekçedir. Bu teorinin temeli, fiziksel veya zihinsel engelli yaşlı bir kişiye uzun süreli bakım sağlama durumunun bakıcı üzerinde yarattığı etkiye dayanmaktadır. Bu bakıcı etkisi, bakıcının aşırı sorumluluklarından kaynaklı bir stres faktörü haline gelebilmekte ve bakıcının mağdur kişiye fiziksel şiddet uygulamasına sebep olabilmektedir. Bakıcının, başa çıkma becerileri, sorumluluk algısı, bakım rolünün gönüllü doğası, mağdurun izolasyonu ve destekleyici hizmetlerin eksikliği gibi diğer iç ve dış faktörler bu teoride önemlidir. Bu teori bakıcı görevini üstlenen yetişkin çocuklarla güçlü bir şekilde ilişkilendirilse de, eşin zayıf durumdaki partnerine bakıcı olması durumunda eş istismarına da dönüşebilmektedir (Bergeron, 2001:53).

Bakıcı stresi teorisi, yaşlı bakımından sorumlu kişide stres yaratan çeşitli faktörler nedeni ile bakıcının bu ağır stresi çeşitli eylemlerle yaşlı bireye yansıtmasının istismara yol açtığını belirtmekte ve bu noktada sosyal hizmet uzmanlarının bakıcı stresini anlamalarının ve bu konuda kendilerini geliştirmelerinin gerekliliğini öne sürmektedir (Brandl ve Raymond, 2012:35). Literatürde bakıcı stresini yaratan faktörlerin; destekleyici hizmetlerin eksikliği, başa çıkma becerilerinin eksikliği, kaynakların eksikliği veya yetersizliği, yeterince dinlenme ve kendine vakit ayırmada eksiklik, sosyal hayattan soyutlanma, iş hayatında problemler ve kayıplar şeklinde olduğu bildirilmektedir (Dong vd., 2013:138).

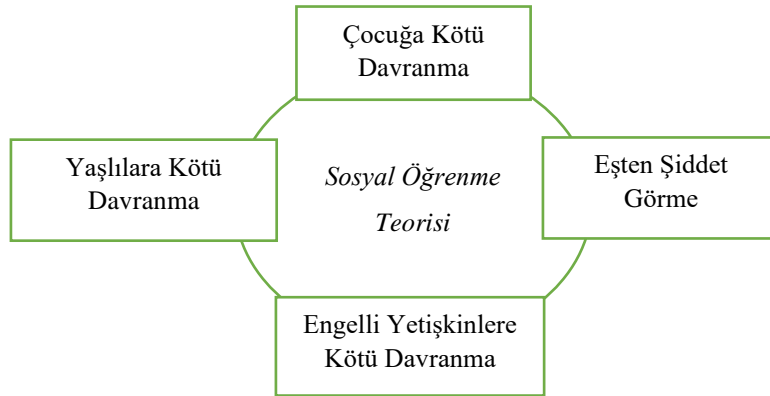
4.3. Güçlendirme, güç ve kontrol teorisi:

Güçlendirme, yaşlı istismarı ile ilgili savunuculuk çalışmalarının merkezi bir yöntemidir. Savunuculuk, yaşlı yetişkinlere endişelerini ve deneyimlerini ifade etme fırsatı verirken insanların kendi bilinçli kararlarını vermelerini desteklemekte ve buna imkân sağlamaktadır (Kalaga vd., 2007). Aile içi şiddet perspektifini de içinde barındıran bu teori, istismar eden kişinin yaşlı bireylerle olan ilişkisinde güç ve kontrolü sağlamak için zorlama ve tehdit kullanmasına odaklanmaktadır. Önerilen müdahaleler yaşlıyı istismarcı kişiden korumak yerine bakıcı stresini hafifletmeye odaklanmak şeklindedir ve ayrıca güç ve kontrol teorisi şemalarından faydalanılabilir (NCALL, 2020). Bu teori, yaşlı istismarına ilişkin olarak gerçekleştirilecek müdahalelerde, yaşlının müdahale üzerinde daha fazla kontrol sahibi olmasını ve karar verme sürecine yaşlıların da dahil edilmesini içermektedir (Anetzberger, 2009).

4.4. Sosyal öğrenme teorisi:

Kuşaklararası teori olarak da adlandırılan sosyal öğrenme teorisi, şiddetin nesilden nesile aktarılabilen öğrenilmiş bir davranış olduğunu varsayar. Çocuklar şiddeti strese tepki olarak gözlemlediklerinde, bu davranışı kabul edilebilir olarak içselleştirirler. Yaşlı istismarı durumunda, istismar edilen bir çocuk gelecekte anne veya babasını da istismar edebilmektedir. Ayrıca eşlerden biri hastalandığında veya kötü bir duruma düştüğünde, daha önce istismar edilen eş onu istismar etme davranışını sergileyebilmektedir. Bu nedenle bu teori, ebeveyn veya eş tarafından istismar edilen çocuğun veya eşin, şiddet döngüsünü bir şekilde sürdürdüğünü varsaymaktadır (Momtaz vd., 2013:184).

Sosyal öğrenme teorisi, çocuklukta şiddete maruz kalan erkek çocuklarının yetişkin olduklarında şiddeti sorun çözme aracı olarak görme eğilimlerinin arttığını, çocuklukta şiddete maruz kalan kız çocuklarının ise yetişkin olduklarında şiddete maruz kalma olasılıklarının arttığını vurgulamaktadır. Bu teori yaşlıların aile içi dinamiklerinde geçmiş şiddet öyküsü var ise istismar olasılıklarının arttığını öne sürmektedir (Burnight ve Mosqueda, 2011:9).

Şekil 1. Sosyal Öğrenme Teorisi Modeli

4.5. Ekolojik perspektif kuramı:

Ekolojik perspektif, istismar mağduru yaşlıların çevrelerine odaklanır ve sosyal çevreyi de içeren bütüncül bir çevresi içinde birey yaklaşımı sunar. Ekolojik perspektif, sosyal hizmet uzmanları açısından özellikle kurum bakımından ayrılan yaşlıların ev ortamına uyumlarının sağlanması noktasında önemli görülmektedir (Kirst-Ashman ve Hull, 2009).

Ev ortamlarında yaşlı yetişkinlerle yapılan sosyal hizmet uygulamaları; ev ve toplum temelli hizmetlerin kullanımını normalleştiren ve fiziksel, psikososyal ihtiyaçları karşılamak üzere yaşlıların güvendiği kişileri de sürece dahil ederek toplumu bilgilendirme amaçlı gerçekleştirilen çalışmaları içermektedir (Joosten, 2015:35). Yaşlı bireye bakan kişi ve içinde buldukları topluma yaşlının hakları ve ihtiyaçları ile ilgili bilgilendirme yaparak yaşlı ihmal ve istismarının önlenmesi adına girişimlerde bulunmaktadır. Bu kuram, yaşlı yetişkinlerde sosyal ortamın etkilerinin; yaşlıların özerklik ihtiyaçlarını sağlamaları için gerekli hizmet ve kaynakların yokluğunda görüldüğünü savunmaktadır. Nitekim uygun fiyatlı konut, ulaşım ve ilaçlar genellikle sabit gelire yaşayan yaşlı bireyler için birer problem kaynağı olmaktadır (John, 2015:17).

4.6. Sistemler teorisi:

Yaşlı insanlarla yapılan sosyal çalışmalar, sıklıkla müracaatçıların;

- Aileleri, bakıcıları, arkadaşları ve komşuları gibi resmi olmayan doğal sistemleri,
- Topluluk destekleri veya özel yardım sağlayan yapılar gibi resmi sistemleri,
- Hastaneler, sağlık profesyonelleri, gündüz bakım merkezleri vb. gibi toplumsal sistemleri

ile ilişkilidir (IASW, 2011:8). Bu teoriye göre; yaşanan sorunlar sadece yaşlı kişinin içsel problemlerinden kaynaklanmaz, ayrıca yaşlının yukarıda belirtilen sistemlerle olan etkileşimlerindeki problemlerden dolayı da gerçekleşebilir. Sosyal hizmet uzmanının rolü, çatışmanın nedeninin nerede ortaya çıktığını değerlendirmek ve söz konusu müracaatçı ile sorunun kaynakladığı sistem arasında arabuluculuk yapmaktır.

5. YAŞLI İSTİSMARI VE İHMALİNE YÖNELİK SOSYAL HİZMET UZMANININ ROLLERİ

Yaşlı bireylerle çalışan sosyal hizmet uzmanlarının görevleri çok çeşitli olmakla beraber yaşlı bireylerin aileleri ve bakıcıları ile çalışmayı da içermektedir. Yaşlı bireylerle sosyal hizmet, yaşlıların işlevselliğinin ve yaşam kalitesinin korunmasına veya geliştirilmesine odaklanmaktadır. Sosyal hizmet, bireylerin sosyal sistemleri, ihtiyaçları ve hakları bağlamında yaşam kalitesi ve fırsatlarını hem nasıl gerçekleştirebilecekleri hem de nasıl en üst düzeye çıkarabilecekleri konusuna odaklanır.

Sosyal hizmet değerlendirmesi, sosyal hizmetin tüm ana rolleri ve görevleri için anahtardır. Sosyal hizmet uzmanları, pratik ve duygusal ihtiyaçların ve uygun

desteklerin belirlenmesini içeren sosyal değerlendirmeler yaparlar. Bu, sosyal çalışmacının müracaatçı ve ailesine yardımcı olmak için müdahale etmek adına düşünceli ve planlı bir şekilde tepki vermesini sağlar. Bir sosyal hizmet uzmanının değerlendirme yaklaşımı, belirli teorilerin kullanımından etkilenir ve kendi mesleki eğitim ve deneyimlerine, müracaatçıların ve yöneticilerinin ihtiyaçlarına ve kurumlarının belirtilen misyonlarına dayanır. Diğer sosyal hizmet görevleri veya müdahale türleri (genellikle ilk ve devam eden sosyal hizmet değerlendirme ve incelemesine bağlıdır), müracaatçılar adına yerel yönetimler ve sosyal refah hizmetleri gibi bir dizi hizmeti savunmayı içerir. Sosyal hizmet uzmanları, topluluk kaynaklarıyla iletişim ve bağlantı kurar ve müracaatçılar ve ailelerine faydaları, hakları ve destek hizmetleri de dahil olmak üzere çeşitli konularda bilgi sağlar. Müracaatçıların kendilerini güçlendirmelerini, kendi adına hareket etmelerini teşvik edecek ve destekleyecek bilgi ve desteği sağlayarak yardımcı olurlar. Yaşam değişikliklerine ve gündüz bakımından yatılı bakıma geçiş gibi diğer geçişlere uyum sağlama ve değişim konusunda müracaatçılara yardımcı olur ve desteklerler. Sosyal hizmet uzmanları, yaşlı istismarı, aile içi şiddet ve vesayet işlemleri gibi konularda sosyal kontrol rolüne sahiptirler (O'Neill ve O'Keefe, 2003:9).

İstismar edilen yaşlıların müdahalelerine ilişkin konular kaçınılmaz olarak sosyal hizmet uzmanları için klinik, etik ve yasal kaygıları artırmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları, yaşlıların çıkarlarını gözetmek ve onların adına hareket ederken haklarını korumakla yükümlüdür. Yüklenilen bu sorumluluk, sosyal hizmet uzmanının yaşlının geçmişi ve çıkarlarının yanı sıra mesleki Etik Kuralları ve kendi yetki alanlarındaki yetişkin koruma yasaları hakkında bilgi sahibi olmasını da gerektirmektedir. Sosyal hizmet uygulayıcıları, yaşlı istismarı veya ihmali olasılığının farkında olmak, tedavi için bir plan tasarlamak ve gerektiğinde uygun kurumlara rapor vermekle yükümlüdür. Yaşlı istismarı vakalarını değerlendirirken, yaşlının risk seviyesini, sorunları, hangi hedeflerin en fazla önceliğe sahip olabileceğini ve sosyal hizmet müdahalesinin yaşlı üzerindeki etkisini değerlendirmek önemlidir (Donovan ve Regehr, 2010:180).

İstismardan şüphelenilmesi durumunda yaşlılar adına savunuculuk yapan sosyal hizmet uzmanlarının genellikle diğer disiplinler ve toplum örgütleriyle iş birliği yaptıkları görülmektedir. Multidisipliner ekiplerin son zamanlarda yaşlı istismarının klinik yönetiminde büyük ilgi gördüğü belirlenmiştir. Multidisipliner ekipler, yaşlılık istismarının tespiti ve müdahalesi için faydalı olabilir çünkü çoklu disiplinlerin uzmanlığını birleştirmek durumun bütünsel bir perspektifini sunar. Buna ek olarak bir disiplinin yaşlı istismar vakalarının karmaşıklığını çözme sorumluluğunun paylaşılması, gerçekleştirilecek uygulamaların verimini ve kalitesini artırıcı etkiye de sahip olabilmektedir (Anetzberger vd., 2005:159).

İstismarın gerçekleştiği olası koşullar ve bunun altında yatan ilişki dinamiklerinin kompleks yapısı göz önüne alındığında, sosyal hizmet uzmanının görevi karmaşıklıklarla dolu olarak görülebilmektedir. Net olarak, ilk öncelik, istismara uğrayan kişinin kişisel güvenliğinin korunmasını sağlamak olacaktır ancak bunun mümkün olabileceği yolların çeşitliliği mevcuttur. Sosyal hizmet pratiğinin çoğunda

olduğu gibi, istismar durumundaki destekte temel dinamik, bireyin özerkliğini en üst düzeye çıkarmaya çalışmak ile bireyi zarardan korumak arasındaki dengeyi sağlamaktır. Sosyal hizmet uzmanları, yaşlı insanların güvende bir yaşam sürebilmelerini, güvenliklerinin tehdit edildiği durumlarda soruşturma süreçlerini yönetebilmelerini ve özerkliklerini koruyabilmelerini sağlamada önemli bir role sahiptir (Lymbery, 2005:45).

Sosyal hizmet uzmanları, istismarın ortaya çıkmasını öngörebilecek risk faktörlerini değerlendirmenin yanı sıra istismar veya ihmal mağduru olan yaşlı yetişkinin güçlü yönlerini ve kaynaklarını belirlemelidir. Ayrıca mağdurun yarattığı tehdidi de değerlendirmesi gerekmektedir. Bu noktada sosyal hizmet uzmanı; müdahalelerin uygulanması, durumu istismar veya ihmal olarak tanımlamada zorluk, istismarın türü ve şiddeti, mağdur ve istismar özellikleri, sosyal, profesyonel ve kişisel tutumlar ve toplumun varlığı gibi çeşitli faktörlerden de etkilenebilmektedir (Alon ve Berg-Warman, 2014).

Sosyal hizmet uzmanları, yaşlı yetişkinlerin ailedeki bakıcılarına yardımcı olmak için destek gruplarının geliştirilmesi ve kolaylaştırılmasında savunuculuk rolünü yerine getirmektedirler. Bu tür gruplarda bakıcılar deneyimlediklerini güvenli bir ortamda paylaşabilmekte ve gerekli eğitimleri almış sosyal hizmet uzmanı grup liderleri tarafından yönlendirilebilmektedirler (Toseland ve Rossiter, 1989:38). Profesyonel grup liderlerinin, değerlendirme becerilerine ek olarak yaşlanma, grup dinamikleri ve insan kaynakları hakkında daha yüksek bir seviyede uzmanlık ve bilgiye sahip olması gerektiğinden profesyonel liderliğindeki gruplar, karşılıklı yardım/kendi kendine yardım gruplarından farklıdır. Sosyal hizmet uzmanı grup liderlerinden; bakıcı stresi teorisinin insanların yaşlı bireyleri istismar etme nedenlerine odaklanan bir teori olmasını göz önünde bulundurmaları beklenmekte (Bergeron, 2001:52), bu noktada streslerinin azaltılması adına bakıcıları uygun hizmetlere yönlendirmeleri ve bu bakıcılar tarafından bakılan yaşlıların bu sayede bakım kalitesinin artırılması gerekmektedir. Ayrıca sosyal hizmet uzmanı grup liderlerinden hem bireysel açıdan hem de grup üyelerine iyi ve faydalı grup işleyişini sağlayabilmeleri açısından mesleki etik davranış kurallarına uygun hareket etmeleri beklenmektedir (Dolgoff ve Skolnik, 1996:55). Sosyal hizmet uzmanı grup liderleri, grup üyesi olan hizmet alıcılarının buldukları toplumdaki yasaları bilmekle yükümlüdür.

Sosyal hizmet uzmanları makro düzeyde de yaşlı haklarının gereklerinin yerine getirilmesine yönelik sosyal çalışma uygulamaları gerçekleştirmelidir. Bilindiği üzere makro düzeyde sosyal hizmet uygulamaları, toplum kalkınması, toplum planlaması, toplum eğitimi, toplum temelli bakım, toplum örgütlenmesi, sosyal aksiyon ve planlamayla ilgili uğraşlardan oluşur (Yanardağ, 2019a:23). Sosyal hizmet uzmanları toplumla sosyal hizmet uygulama modelleri doğrultusunda, barınma ihtiyacını kendi evinde karşılamak isteyen yaşlıya yönelik toplum temelli bakım uygulamalarının sunulmasına, çalışma yaşamında ayrımcılığa uğrayan, emekliliğe zorlanan yaşlılara yönelik savunuculuk çalışmalarının yapılmasına, yaşlıların toplum katılımı mekanizmalarına dahil olmalarının sağlanmasına, sivil toplum örgütleri vb. kanallar

aracılığıyla aktif yurttaş olarak yaşamlarını sürdürmelerine yönelik mesleki çalışmalar gerçekleştirmesi mümkündür (Yanardağ, 2019b:181-187).

6. SONUÇ

Bu çalışma, hızla artan yaşlı nüfusa bağlı olarak daha görünür hale gelen yaşlılarda ihmal ve istismar durumuna dikkat çekmek, dezavantajlı konumdaki yaşlı bireyleri ihmal ve istismardan koruyabilmek adına sosyal hizmet uzmanları ve toplum iş birliğine dayalı çabaları vurgulamak ve bu sorun alanına ilişkin çalışmalar gerçekleştirecek meslek elemanlarına gerekli teorik zemini sunmak amacıyla oluşturulmuştur. Sosyal hizmet uzmanları, yaşlı ihmal ve istismarının belirlenmesi, gerekli koruyucu ve önleyici çalışmaların yürütülmesi, bu konuya ilişkin olarak üretilecek sosyal politikalara katkı sunulması ve etkili müdahale stratejilerinin belirlenerek bunların uygulamaya konması noktasında önemli görev ve sorumluluklara sahiptirler. Bu görev ve sorumlulukların gereğini yerine getirmekle yükümlü durumda olan sosyal hizmet uzmanlarının; yaşlı ihmal ve istismarına ilişkin gerekli teorik bilgi altyapısı ile donanmış olmaları, bunun yanında ilgili sorun alanına yönelik yasal prosedürlere hâkim olmaları ve meslek etiğine uygun çalışmalarını gerçekleştirme noktasında özverili olmaları beklenmektedir.

Yaşlı ihmal ve istismarı alanında uygulamalarını gerçekleştirecek sosyal hizmet uzmanları, öncelikle bu kavramları tanımlayabilmeli, bu sorun alanının genel popülasyondaki görülme sıklığının farkında olarak durumun ciddiyetini kavrayabilmeli, hangi davranışların ihmal ve istismar olarak adlandırılacağı noktasında ilgili mevzuata hâkim olmalı ve mesleki müdahalelerini bu çerçeveye bağlı kalarak etik standartlar çerçevesinde yürütmelidir. Bu çalışmada; öncelikle yaşlı ihmal ve istismarı kavramları tanımlanmaya çalışılmış, ardından bu sorun alanına ilişkin farklı ülkelerde gerçekleştirilen çalışmalar bağlamında sorunun görülme sıklığı ve durumun ciddiyeti üzerinde durulmuş, yaşlılara yönelik ihmal ve istismar davranışının doğasını açıklamak adına literatürde yer verilen teorilere değinilmiş ve ardından sosyal hizmet uzmanlarının bu konuda gerçekleştirebilecekleri çalışmalardan bahsedilmiştir.

Yaşlı ihmal ve istismarı alanı ile ilgili olarak belki de en büyük problem, ülkemizde toplum tarafından göz ardı edilen veya farkında olunmaksızın günlük hayatın bir parçası haline gelmiş olan bir sorun alanına karşılık geliyor olmasıdır. Buna ek olarak sorunun muhatapların diğer dezavantajlı gruplara (çocuk, engelli vb.) kıyasla daha fazla kendini savunabilir olarak algılanmaları da bu sorun alanının önemini azaltıcı niteliğe sahiptir. Bu noktada özellikle yaşlı ihmal ve istismarına yönelik makro düzeyde çalışmaların yürütülmesi ve bu çalışmaların toplumu bilgilendirici faaliyetler noktasında hız kazanması önemli görülmektedir. Televizyon kanallarında yer verilen kamu spotlarının, yaşlı ihmal ve istismarına dikkat çekici nitelikte şekillendirilmeleri de bu sorun ile mücadelede başlangıç için faydalı olabilecek bir yöntemdir.

Türkiye'deki sosyal hizmet literatürü incelendiğinde, yaşlı ihmal ve istismarına yönelik çalışmaların arzulanan düzeyde olmadığı görülmekte ve konunun akademik

alanda yeterince görünür kılınmadığı söylenebilmektedir. Bu noktada özellikle ülkemizde de gittikçe yaşlanan bir nüfus yapısının bulunduğu göz önüne alınarak, bu konuya ilişkin daha fazla bilimsel çalışmanın gerçekleştirilmesi, sahadaki uygulayıcılar ile bir araya gelinerek bu sorun alanına çözüm üretecek veya sorun hakkında öngörü sunacak projelerin geliştirilmesi faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akdemir, N., Görgülü, Ü. ve Çınar, F. İ. (2008). Yaşlı istismarı ve ihmali. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 15(2), 68-75.
- Alon, S. ve Berg-Warman, A. (2014). Treatment and prevention of elder abuse and neglect: where knowledge and practice meet—a model for intervention. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 26, 150-171.
- American Psychological Association. (2019). <http://www.apa.org/pi/aging/eldabuse>.
- Anetzberger, G. J., Dayton, C., Miller, C. A., McGreevey, J. F. and Schimer, M. (2005). Multidisciplinary teams in the clinical management of elder abuse. *Clinical Gerontologist*, 28(1/2), 157–171.
- Anetzberger, G. J. (2009). Elder abuse prevention: emerging trends and promising strategies by L. Nerenberg. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 21(1), 86–88.
- Artan, T. (2013). Türkiye’de yaşlı istismarına genel bir bakış. *Maltepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 38-61.
- Artan, T. (2016). Huzurevinde kalmakta olan yaşlılarda yaşlı istismarının bir türü olarak ekonomik istismar. *HSP*, 3(1), 48-56.
- Bergeron, L. R. (2001). An elder abuse case study: caregiver stress or domestic violence? you decide. *Journal of Gerontological Social Wor*, 34(4), 47-63.
- Brandl, B. and Raymond, J. A. (2012). Policy implications of recognizing that caregiver stress is not the primary cause of elder abuse. *Generations*, 36(3), 32-39.
- Burnight, K. and Mosqueda, L. (2011). *Theoretical model development in elder mistreatment*. Washington, DC: U.S. Department of Justice.
- Cloke, C. (1983). *Old age abuse in the domestic setting*. Age Concern. London. Portsmouth.
- Cooper, C., Manela, M., Katona, C. and Livingston, G. (2008). Screening for elder abuse in dementia in the laser-ad study: prevalence, correlates and validation of instruments. *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 23, 283–288.
- Dolgoff, R. and Skolnik, L. (1996). Ethical decision making in social work with groups: an empirical study. *Social Work with Groups*, 19(2), 49-65.
- Dong, X., Chen, R., Chang, E. S. and Simon, M. (2013). Elder abuse and psychological well-being: a systematic review and implications for research and policy — a mini review. *Gerontology*, 59(2), 132-142.

- Donovan, K. and Regehr, C. (2010). Elder abuse: clinical, ethical, and legal considerations in social work practice. *Clin Soc Work J*, 38, 174–182.
- Dünya Sağlık Örgütü ve Türkiye ile İlişkileri. (DSÖ) (1984). *Türkiye Cumhuriyeti sağlık bakanlığı dış ilişkiler dairesi bakanlığı*. Ankara. 1-64.
- Eşiyok, B., Hancı, H., Özdemir, Ç., Yelken, N. ve Zeyfeoglu, Y. (2004). Adli hemşirelik. *Sürekli Tıp Eğitim Dergisi*, 13(5), 169- 171.
- Gisby, J. and Butler, G. (2012). Skills in safeguarding and supporting older peopl. Hall, B. and Scragg, T. (Der.), *Social work with older people*. England: Open University Press McGraw-Hill Education. 1-221.
- Gülen, M., Aktürk, A., Acehan, S., Seğmen, M. S., Açıkalm, A. ve Bilen, A. (2013). Yaşlı istismarı ve ihmali. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 22(3), 393-407.
- Gürses, İ. ve Kılavuz, M. A. (2011). Erikson'un psiko-sosyal gelişim dönemleri teorisi açısından kuşaklararası din eğitimi ve iletişiminin önemi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(2), 153-166.
- Home Office. (1993). *The 1992 British crime survey*. London: HMSO.
- Hutchison, E. D. (2015). A life course perspective. Perigo, J. (Der.), *Dimensions of human behavior: the changing life course* (ss. 1-34). İndia: SAGE.
- Jackson, S. L. and Hafemeister, T. L. (2013). *Understanding elder abuse: new directions for developing theories of elder abuse occurring in domestic settings*. U.S. Department of Justice Office of Justice Programs National Institute of Justice, 1-34.
- John, A. (2015). *Elder justice curriculum modules for MSW programs*. Council on Social Work Education. American. 1-64.
- Joosten, D. M. (2015). Social work decision-making: need factors of older adults that affect outcomes of home and community-based services. *Health & Social Work*, 40(1), 34-42.
- Kalaga, H., Kingston, P., Penhale, B. and Andrews, J. (2007). A review of literature on effective interventions that prevent and respond to harm against adults. *Edinburgh: Scottish Government Social Research. Effective Intervention Review*, 15,1-4.
- Kalınkara, V. (2014). *Temel gerontoloji yaşlılık bilimi*. (2. bs.). Ankara: Nobel Yayınları.
- Khan, A. M. and Bhat, N. A. (2018). Theorizing elder abuse in the indian. Rajan, S. I., Shankardass, M. K. (Der.), *Abuse and neglect of the elderly in India*. (ss. 29-43). Springer Nature.
- Kirst-Ashman, K. and Hull, G. H. (2009). *Understanding generalist practice* (5. bs.). Belmont, CA: Brooks/Cole.
- Lök, N. (2015). Türkiye'de yaşlı istismarı ve ihmali: sistematik derleme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar- Current Approaches in Psychiatry*, 7(2), 149-156.

- Lymbery, M. (2005). United we stand? partnership working in health and social care and the role of social work in services for older people. *The British Journal of Social Work*, 36(7), 1119–1134.
- Momtaz, Y. A., Hamid, T. A. and Ibrahim, R. (2013). Theories and measures of elder abuse. *Psychogeriatrics*, 13(3), 182–188.
- Moyer, V. A. (2013). Screening for intimate partner violence and abuse of elderly and vulnerable adults: US preventive services task force recommendation statement. *Annals Int Medicine*, 158(6), 478-486.
- National Research Council. (2003). Elder mistreatment: abuse, neglect, and exploitation in an aging america. panel to review risk and prevalence of elder abuse and neglect. Bonnie, R. J. and Wallace, R. B. (Der.), Committee on national statistics and committee on law and justice, division of behavioral and social sciences and education. Washington, DC: The National Academies Press. 1-569.
- O'Neill, D. and O'Keefe, S. (2003). Health care and older people' in Ireland. *International Health Affairs*, 51(9), 1280–1286.
- Öz, F. ve Svift, J. (2002). Yaşamın son evresi: yaşlılık psikososyal açıdan gözden geçirme. *Kriz Dergisi*, 10(2),17-28.
- Pehlivan, S. ve Karadakovan, A. (2013). Yaşlı bireylerde fizyolojik değişiklikler ve hemşirelik tanılması. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(3), 385-395.
- Sayan, A. ve Durat G. (2004). Yaşlı istismarı ve ihmali: önleyici girişimler. *Ankara Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 7(3), 97-106.
- Teaster, P. B., Wangmo, T. and Anetzberger, G. J. (2010). A Glass half full: the dubious history of elder abuse policy. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 22(1-2), 6–15.
- The Irish Association of Social Workers. (IASW). (2011). *The role of the social worker with older persons*. Special Interest Group on Ageing (SIGA).
- The National Clearinghouse on Abuse in Later Life. (NCALL). (2020). *Abuse in Later Life*. <https://www.ncall.us/abuse-in-later-life/>.
- Toseland, R. W. and Rossiter, C. M. (1989). Group interventions to support family caregivers: a review and analysis. *Gerontologist*, 29(4), 438-448.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2018). *İstatistiklerle yaşlılar*. 12 Mayıs 2020 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/yayin/views/visitorPages/index.zul>.
- WHO. (2001). *Geneva: global response against elder abuse*. World Health Organization, Geneva, (HAI).
- WHO (2002a). *Toronto declaration on the global prevention of elder abuse*. 12 Mayıs 2020 tarihinde https://www.who.int/ageing/projects/elder_abuse/alc_toronto_declaration_en.pdf?ua=1

- WHO (2002b). Abuse of the elderly. Krug, E., Dahllberg., L., Mercy, J., Zwi, A. & Lozano, R. (Der.), *World report on violence and health*. 12 Mayıs 2020 tarihinde https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf;
- Wolf, R. (2003). *Elder abuse and neglect: history and concepts*.(s.238-248). Bonnie, R. J. and Wallace, R. B. (Der.), *Elder mistreatment: abuse, neglect, and exploitation in an aging america*. Panel to review risk and prevalence of elder abuse and neglect. committee on national statistics and committee on law and justice, division of behavioral and social sciences and education. Washington, DC: The National Academies Press.1-569.
- World Health Organization (WHO). (1999). *Man ageing and health achieving health across the life span*. Geneva.1-57.
- Yanardağ, U. (2019a). *Toplumla sosyal çalışmaya giriş*. Ankara: Maya Akademi.
- Yanardağ, U. (2019b). Yaşlılarla hak temelli çalışma. Yanardağ, U., Zubaroglu-Yanardağ, M. (Der.), *Yaşlılarla sosyal hizmet içinde*. Ankara: Nika Yayınları.